

O. MAREK SAJ CSSR
Wydział Prawa Kanonicznego
Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
ORCID 0000-0002-0365-1277

USTAWA KARNA I NAKAZ KARNY JAKO ŹRÓDŁA KARY KOŚCIELNEJ

Treść: Wstęp. – 1. Ustawa karna. – 1.1. Zmiana ustawy karnej. – 1.2. Zniesienie ustawy karnej. – 2. Kary *ferendae sententiae* i *latae sententiae*. – 3. Władza ustanawiania kar. – 4. Jednolitość ustaw karnych partykularnych. – 5. Ogólna zasada ustanawiania kar w prawie partykularnym. – 6. Stanowienie kar *latae sententiae* i kar poprawczych w prawie partykularnym. – 7. Nakaz karny. – 8. Stosowanie kar wobec zakonników przez ordynariusza miejsca. – Zakończenie.

Wstęp

Władza karania jest prawem przyrodzonym i własnym Kościoła¹. Prawo karne w ramach systemu prawa kanonicznego jest konieczne, ponieważ także członkowie Kościoła niejednokrotnie dopuszczają się przestępstw. Przestępstwem jest zewnętrzne naruszenie ustawy karnej lub nakazu karnego poważnie poczytalne na skutek winy umyślnej lub nieumyślnej². Źródłami kary kościelnej są wspomniana ustawa

¹ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, 25.01.1983, AAS 75/II (1983), s. I–XXX, 1–324. Tłumaczenie polskie: *Kodeks Prawa Kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku. Stan prawny na dzień 18 maja 2022 roku. Zaktualizowany przekład na język polski*, Poznań 2022 [dalej: KPK/2021], kan. 1311.

² KPK/2021, kan. 1321 § 2.

karna i nakaz karny. Wyrażenie „karna”, „karny” oznacza, że mamy do czynienia z ustawą lub nakazem związanymi z prawem karnym, nie zaś z jakąkolwiek ustawą lub nakazem w prawie kanonicznym. Zagadnienie to stanowi treść drugiego tytułu (*De lege poenali ac de praecepto poenali*) szóstej księgi Kodeksu prawa kanonicznego znowelizowanej w 2021 roku³. Tytuł ten zawiera osiem kanonów (1313–1320). Nie został podzielony na mniejsze jednostki w postaci np. rozdziałów, ale dla lepszego zobrazowania jego treści warto wyodrębnić zawarte w nim następujące wątki tematyczne: ustawa karna; kary *ferendae sententiae* i *latae sententiae*; władza ustanawiania kar; jednolitość ustaw karnych partykularnych; ogólna zasada ustanawiania kar w prawie partykularnym; stanowienie kar *latae sententiae* i kar poprawczych w prawie partykularnym; nakaz karny; stosowanie kar wobec zakonników przez ordynariusza miejsca.

Przedmiotem zatem niniejszego opracowania będzie analiza kanonów dotyczących ustawy karnej i nakazu karnego, by uwypuklić zmiany dokonane w nich przez nowelizację, a także ich nowe polskie tłumaczenie. Choć zreformowane prawo karne nadal stanowi część Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku, to jednak dla jasności układu treść kanonów sprzed nowelizacji będzie oznaczona KPK/1983, zaś kanony po nowelizacji KPK/2021.

³ Od czasu wejścia w życie Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku wiele kanonów zostało już znowelizowanych (zob. *Nowelizacje tekstu Kodeksu Prawa Kanonicznego*, w: *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, 25.01.1983, AAS 75/II (1983), s. I–XXX, 1–324. Tłumaczenie polskie: *Kodeks Prawa Kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku. Stan prawny na dzień 18 maja 2022 roku. Zaktualizowany przekład na język polski*, Poznań 2022, s. 5). Do roku 2021 żadna z ksiąg kodeksowych nie została jednak zreformowana w całości. Takie dzieło zapoczątkował dopiero Benedykt XVI w 2007 roku, podejmując się reformy księgi VI. Dokończył je papież Franciszek, promulgując nową jej wersję konstytucją apostolską *Pascite gregem Dei* z 23 maja 2021 roku. Znowelizowane prawo karne weszło w życie 8 grudnia 2021 roku (*Franciscus, Constitutio apostolica Pascite gregem Dei*, 23.05.2021, „L'Osservatore Romano. Edizione quotidiana” 161 (2021), nr 122, 1.06.2021, s. 2–4).

1. Ustawa karna

Ustawa karna to ustawa, do której jest dołączona sankcja karna, przynajmniej nieokreślona. Jedynie przekroczenie ustawy karnej, zewnętrzne i ciężko poczytalne, jest przestępstwem, a tym samym może pociągać za sobą karę⁴. Wyjątkowo, przekroczenie ustawy, do której nie została dołączona sankcja karna, może być karalne, na co wskazuje kan. 1399⁵.

Kościelne ustawy karne mogą być powszechne lub partykularne. Pierwsze obowiązują w całym Kościele, drugie tylko na terytorium danego ustawodawcy. Ponadto ustawy karne mające charakter personalny wiążą tylko wiernych podległych temu ustawodawcy⁶.

⁴ KPK/2021, kan. 1321 §2; T. PAWLUK, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. IV: *Doczesne dobra Kościoła. Sankcje w Kościele. Procesy*, Olsztyn 1990, s. 68; B. TROJANOWSKI, *Komentarz praktyczno-teologiczny do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, Zeszyt 4A: Księga VI: *Sankcje karne w Kościele*, Część I: *Przestępstwa i kary w ogólności*, *Kanony 1311–1330*, Wrocław 2024, s. 45–46.

⁵ KPK/2021, kan. 1399: „Zewnętrzne naruszenie prawa Bożego lub kanonicznego w przypadkach innych niż przewidziane w tej lub w innych ustawach może być ukarane sprawiedliwą karą tylko wtedy, gdy przemawia za tym szczególna ciężkość naruszenia i zachodzi konieczność zapobieżenia zgorzleniom lub ich naprawienia”. CIC/2021, can. 1399: „Praeter casus hac vel aliis legibus statutos, divinae vel canonicae legis externa violatio tunc tantum potest iusta quidem poena puniri, cum specialis violationis gravitas punitioem postulat, et necessitas urget scandala praeveniendi vel reparandi”. J. SYRYJCZYK, *Kanoniczne prawo karne. Część szczególna*, Warszawa 2003, s. 181–186.

⁶ KPK/2021, kan. 12: „§ 1. Ustawom powszechnym podlegają na całym świecie wszyscy, dla których zostały wydane. § 2. Spod ustaw powszechnych, które nie obowiązują na określonym terytorium, są wyjęci wszyscy, którzy na tym terytorium aktualnie przebywają. § 3. Ustawy wydane dla określonego terytorium wiążą tych, dla których zostały wydane i którzy posiadają na nim stałe lub tymczasowe zamieszkanie oraz równocześnie aktualnie na nim przebywają, z zachowaniem przepisu kan. 13”.

Ustawa karna, jak każda inna, powstaje z chwilą jej promulgowania⁷, obowiązuje jednak od dnia wskazanego przez ustawodawcę⁸. Ma charakter stały, to znaczy wydawana jest na czas nieokreślony. Nie ma jednak charakteru bezwzględnego, gdyż może być zmieniona lub zniesiona. Takie właśnie sytuacje przewiduje prawodawca także w kanonicznym prawie karnym⁹.

1.1. Zmiana ustawy karnej

CIC/1983	CIC/2021
Can. 1313 § 1. Si post delictum commissum lex mutetur, applicanda est lex reo favorabilior.	Can. 1313 § 1. Si post delictum commissum lex mutetur, applicanda est lex reo favorabilior.
KPK/1983	KPK/2021
Kan. 1313 § 1. Jeśli po dokonaniu przestępstwa zmienia się ustawa, należy stosować ustawę korzystniejszą dla winnego.	Kan. 1313 § 1. Jeżeli po popełnieniu przestępstwa zmienia się ustawa, należy stosować ustawę korzystniejszą dla sprawcy.

⁷ KPK/2021, kan. 7: „Ustawa zaczyna istnieć z chwilą jej promulgowania”. Więcej na ten temat np.: R. SOBAŃSKI, *Normy ogólne (kan. 1–34)*, w: Komentarz do Kodeksu Prawa kanonicznego, t. I/1, Ks. I: Normy ogólne, red. J. Krukowski, Poznań 2003, s. 55–56; P. LOMBARDIA, *De normis generalibus. Przepisy ogólne*, w: Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego, Edycja polska na postawie wydania hiszpańskiego, red. P. Majer, wyd. 2, Kraków 2023, s. 58.

⁸ KPK/2021, kan. 8: „§ 1. Powszechne ustawy kościelne są promulgowane przez zamieszczenie w organie urzędowym Acta Apostolicae Sedis, chyba że w poszczególnych przypadkach został przepisany inny sposób promulgowania. Uzyskują moc prawną wyłącznie po upływie trzech miesięcy od dnia, którym numer Akt jest oznaczony, chyba że z natury rzeczy wiążą od razu albo w samej ustawie został specjalnie i wyraźnie określony krótszy lub dłuższy okres nieobowiązywalności. § 2. Ustawy partykularne są promulgowane w sposób określony przez prawodawcę i zaczynają obowiązywać po miesiącu od dnia promulgacji, chyba że w samej ustawie określono inny termin”.

⁹ T. PAWLUK, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. I: Zagadnienia wstępne i normy ogólne, Olsztyn 1985, s. 215.

Zagadnienie zmiany ustawy karnej reguluje kan. 1313 w pierwszym paragrafie: „Jeżeli po popełnieniu przestępstwa zmienia się ustawa, należy stosować ustawę korzystniejszą dla sprawcy”. Dotyczy on sytuacji, którą można przedstawić w pytaniach: Co zrobić w przypadku, kiedy po dokonaniu przestępstwa zmienia się ustawa karna, którą przekroczone, dokonując w ten sposób przestępstwa? Ukarąć sprawcę zgodnie z ustawą, która obowiązywała w chwili popełniania przestępstwa, czy zgodnie z nową, obowiązującą w chwili wymierzania kary? Odpowiedź tutaj jest jasna: należy stosować ustawę korzystniejszą, czyli łagodniejszą dla sprawcy. Może to być każda z nich, poprzednia lub aktualna, choć nie jest rzeczą łatwą ustalenie, która będzie łagodniejsza dla przestępcy. Każda bowiem kara powoduje dolegliwość i ta sama kara może być różnie odczuwana przez poszczególnych przestępców¹⁰. Jednak porównanie samych tylko sankcji karnych może być niewystarczające dla ustalenia, która ustawa jest łagodniejsza. Prawo kanoniczne nie zna bowiem ustawowej gradacji kar. W związku z tym należy mieć na uwadze nie tylko sankcję karną, ale całość przepisów porównywanych ustaw¹¹. Ostatecznie ta ustawa będzie łagodniejsza, która stwarza dla sprawcy przestępstwa praktycznie korzystniejszą sytuację prawną¹².

Warto także zauważyć, że treść tej normy nie zmieniła się w języku łacińskim. Polski zaś przekład z tego języka zastosował jedynie wyrażenie „sprawca” zamiast „winny”, co wydaje się bardziej poprawne. Winnym można bowiem nazywać sprawcę dopiero wtedy, gdy udowodni się mu winę. Co więcej, sprawca nie zawsze będzie winny popełnionego czynu, gdyż mogą zaistnieć okoliczności, które sprawią, że nie będzie odpowiadał za ten czyn, czyli nie będzie od strony prawnej winnym.

¹⁰ T. PAWLUK, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. IV: *Dobra doczesne Kościoła. Sankcje...*, s. 76.

¹¹ J. SYRYJCZYK, *Sankcje w Kościele. Część ogólna. Komentarz*, Warszawa 2008, s. 63.

¹² Tamże, s. 64; J.I. ARIRETA, *De sanctionibus poenalibus in Ecclesia. Sankcje karne w Kościele*, w: *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego...*, s. 798; B. TROJANOWSKI, *Komentarz praktyczno-teologiczny do Kodeksu...*, s. 25–26.

1.2. Zniesienie ustawy karnej

CIC/1983	CIC/2021
Can. 1313 § 2. Quod si lex posterior tollat legem vel saltem poenam, haec statim cessat.	Can. 1313 § 2. Quod si lex posterior tollat legem vel saltem poenam, haec statim cessat.
KPK/1983	KPK/2021
Kan. 1313 § 2. Jeśli ustawa późniejsza znosi wcześniejszą lub przynajmniej karę, kara natychmiast ustaje.	Kan. 1313 § 2. Jeżeli zaś ustawa późniejsza znosi wcześniejszą lub znosi przynajmniej karę, kara natychmiast ustaje.

Oprócz sytuacji opisanej powyżej, czyli zmiany ustawy karnej, może mieć też miejsce zniesienie ustawy karnej lub choćby samej kary w niej przewidzianej, co reguluje kan. 1313 § 2. Są to dwie różne kwestie, których skutek jest identyczny. Sprawca czynu zakazanego został zatem ukarany, tak jak przewiduje to ustawa. Następnie ustawa, na podstawie której go ukarano, została całkowicie zniesiona przez późniejszą, albo późniejsza ustawa usunęła z niej tylko samą karę. Co dzieje się wówczas ze sprawcą? W obu przypadkach kara wymierzona lub zaciągnięta na podstawie ustawy wcześniejszej ustaje natychmiast mocą nowej ustawy, a sprawca zostaje uwolniony z jej skutków. Również wszczęcie procesu karnego w związku z przestępstwem popełnionym w czasie obowiązywania ustawy wcześniejszej jest pozbawione podstawy prawnej. Znosząc ustawę karną lub karę, ustawodawca stwierdza tym samym, że przekroczenie danej ustawy nie jest już niebezpieczne społecznie ze względu na zmienione warunki albo że wyrządzone w ten sposób zło można naprawić na drodze pozakarnej¹³.

¹³ T. PAWLUK, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. IV: *Dobra doczesne Kościoła. Sankcje...*, s. 76; J. SYRYJCZYK, *Sankcje w Kościele...*, s. 67–68; J.I. ARIRETA, *De sanctionibus poenalibus in Ecclesia. Sankcje karne w Kościele*, w: *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego...*, s. 798; B. TROJANOWSKI, *Komentarz praktyczno-teologiczny do Kodeksu...*, s. 26.

Tak dzieje się w przypadku, gdy sprawca został już ukarany lub ma być ukarany. A co wtedy, gdy nowa ustawa nie zniesie wcześniejszej, a jedynie zmniejszy karę za dany czyn? Czy kara wcześniej wymierzona lub zaciągnięta ulega zmniejszeniu? W kanonicznym prawie karnym nic o tym się nie wspomina. Niektórzy jednak na to pytanie odpowiadają pozytywnie. Skoro nowa ustawa może znieść karę, to może także ją zmniejszyć¹⁴. To kolejny przykład łagodnego podejścia ustawodawcy do wymierzania sankcji karnych, choć tutaj mamy inny powód takiego stanowiska. Najczęściej bowiem chodzi o osiągnięcie celu kary. Nowelizacja i nowy przekład polski nic w tym paragrafie nie zmieniły.

2. Kary *ferendae sententiae* i *latae sententiae*

CIC/1983	CIC/2021
Can. 1314. Poena plerumque est ferendae sententiae, ita ut reum non teneat, nisi postquam irrogata sit; est autem latae sententiae, ita ut in eam incurratur ipso facto commissi delicti, si lex vel praeceptum id expresse statuatur.	Can. 1314. Poena ordinarie est ferendae sententiae, ita ut reum non teneat, nisi postquam irrogata sit; est autem latae sententiae si lex vel praeceptum id expresse statuatur, ita ut in eam incurratur ipso facto commissi delicti.
KPK/1983	KPK/2021
Kan. 1314. Kara jest najczęściej karą wymierzaną wyrokiem, to jest taką, iż nie wiąże winnego, jeśli nie zostanie wymierzona; jest zaś karą wiążącą mocą samego prawa, tak iż wiąże przez sam fakt popełnienia przestępstwa, jeśli to wyraźnie postanawia ustawa lub nakaz.	Kan. 1314. Kara z zasady jest <i>ferendae sententiae</i> , tak iż nie wiąże sprawcy, dopóki nie zostanie wymierzona; jest zaś <i>latae sententiae</i> , jeżeli ustawa lub nakaz wyraźnie o tym stanowi, tak iż zaciąga się ją przez sam fakt popełnienia przestępstwa.

W Kodeksie prawa kanonicznego prawodawca nie podaje podziału kar kościelnych, choć takowy istnieje w nauce prawa, ale można go

¹⁴ T. PAWLUK, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. IV: *Dobra doczesne Kościoła. Sankcje...*, s. 77.

też niejako wyczytać z prawa kodeksowego. Wynika z niego jasno, że kanoniczne prawo karne dzieli kary, biorąc pod uwagę sposób ich wymierzenia, na kary *ferendae sententiae* i kary *latae sententiae*. Pierwsze wymierzane są wyrokiem lub dekretem właściwego przełożonego kościelnego, drugie zaś zaciągane na mocy samego prawa, przez sam fakt popełnienia przestępstwa. Taki podział właściwy jest tylko prawu karnemu Kościoła łacińskiego. Nie zna go prawo karne katolickich Kościołów wschodnich, a także prawo karne świeckie.

Kary *ferendae sententiae* wymierzane są po przeprowadzeniu procesu karnego sądowego lub administracyjnego. Mogą być wymierzane przez ordynariusza lub sędziego kościelnego w tych wszystkich przypadkach, w których ustawa karna lub nakaz karny udziela mu kompetencji, używając słów nakazujących lub fakultatywnych¹⁵. Przykładem takiej kary może być kan. 1396: „Kto poważnie narusza obowiązek rezydencji, do której jest obowiązany z racji urzędu kościelnego, powinien być ukarany sprawiedliwą karą, nie wyłączając, po upomnieniu, pozbawienia urzędu”, lub też kan. 1374, w którym czytamy: „Kto zapisuje się do stowarzyszenia podstępnie działającego przeciw Kościołowi, powinien być ukarany sprawiedliwą karą; kto zaś tego rodzaju stowarzyszenie popiera lub nim kieruje, powinien być ukarany interdyktem”.

Z kolei kary *latae sententiae* są wymierzane sprawcy przestępstwa (inaczej mówiąc, zaciągane przez sprawcę) przez sam fakt popełnienia przestępstwa w przypadkach wyraźnie określonych przez ustawę karną lub nakaz karny. Jest to kara cięższa od kary *ferendae sententiae*, gdyż nie ma żadnej możliwości jej uniknięcia na skutek niewszczęcia procesu karnego lub przedawnienia. Prawodawca w normie

¹⁵ J. KRUKOWSKI, F. LEMPA, *Sankcje w Kościele*, w: Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r., t. 4: Księga V: Dobra doczesne Kościoła, Księga VI: Sankcje w Kościele, red. W. Wójcik, J. Krukowski, F. Lempa, Lublin 1987, s. 191; T. PAWLUK, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. IV: Dobra doczesne Kościoła. Sankcje..., s. 77; J. SYRYJCZYK, *Sankcje w Kościele...*, s. 70–71; J. KRUKOWSKI, *Przestępstwa i kary w ogólności*, w: Komentarz do Kodeksu Prawa kanonicznego, t. IV/2: Księga VI. Sankcje karne w Kościele, red. J. Krukowski, Poznań 2022, s. 34–35; B. TROJANOWSKI, *Komentarz praktyczno-teologiczny do Kodeksu...*, s. 28.

kodeksowej wprost zaznacza, że popełnienie danego przestępstwa zagrożone jest tą właśnie karą. Wskazują na nią oprócz wyrażenia *latae sententiae* również inne: *eo ipso, ipso facto, ipso iure*¹⁶. Przykładem takiej kary może być kan. 1387: „Biskup, który bez papieskiego zlecenia konsekruje kogoś na biskupa, a także ten, kto od niego konsekrację przyjmuje, zaciągają ekskomunikę *latae sententiae*, zarezerwowaną dla Stolicy Apostolskiej”¹⁷, lub też paragraf drugi kan. 1397: „Kto powoduje aborcję, ten wraz z nastąpieniem jej skutku zaciąga ekskomunikę *latae sententiae*”¹⁸.

Treść analizowanego tutaj kan. 1314 zasadniczo nie została zmieniona podczas nowelizacji w 2021 roku, choć jego budowa jest nieco inna. Zmianą można nazwać użycie wyrażenia *poena ordinarie est* („kara z zasady jest”) zamiast *poena plerumque est* („kara jest najczęściej”). Trzeba również podkreślić, że obecny polski przekład jest bardziej precyzyjny od poprzedniego. Po pierwsze, używa łacińskiego sformułowania na omawiane tutaj kary (dodatkowo zapisanego kursywą, czego nie ma w wersji poprzedniej), co pozwala uniknąć wątpliwości, że o takie właśnie kary chodzi; po drugie, podobnie jak przy wspomnianym już kan. 1313 § 1, zastąpił wyrażenie „winny” przez „sprawca”.

¹⁶ J. KRUKOWSKI, F. LEMPA, *Sankcje w Kościele*, w: Komentarz do Kodeksu..., s. 189; T. PAWLUK, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. IV: *Dobra doczesne Kościoła. Sankcje...*, s. 77; J. SYRYJCZYK, *Sankcje w Kościele...*, s. 71–75; J. KRUKOWSKI, *Przestępstwa i kary w ogólności*, w: Komentarz do Kodeksu..., s. 35–37; B. TROJANOWSKI, *Komentarz praktyczno-teologiczny do Kodeksu...*, s. 28–29. Gruntownego zbadania kar *latae sententiae* od początku ich istnienia w Kościele dokonał Krzysztof Kiełpiński w monografii *Kary latae sententiae. Studium historycznoprawne*, Kielce 2023.

¹⁷ W wersji przed nowelizacją kanon ten miał numer 1382.

¹⁸ W wersji przed nowelizacją paragraf ten był treścią kanonu 1398.

3. Władza ustanawiania kar

CIC/1983	CIC/2021
Can. 1315 § 1. Qui legislativam habet potestatem, potest etiam poenales leges ferre; potest autem suis legibus etiam legem divinam vel legem ecclesiasticam, a superiore auctoritate latam, congrua poena munire, servatis suae competentiae limitibus ratione territorii vel personarum. § 2. Lex ipsa potest poenam determinare vel prudenti iudicis aestimatione determinandam relinquere. § 3. Lex particularis potest etiam poenis universali lege constitutis in aliquod delictum alias addere; id autem ne faciat, nisi ex gravissima necessitate. Quod si lex universalis indeterminatam vel facultativam poenam comminetur, lex particularis potest etiam in illius locum poenam determinatam vel obligatoriam constituere.	Can. 1315 § 1. Qui potestatem habet leges poenales ferendi, potest etiam legem divinam congrua poena munire. § 2. Legislator inferior, attento can. 1317, potest insuper: 1° legem a superiore auctoritate latam congrua poena munire, servatis competentiae limitibus ratione territorii vel personarum; 2° poenis lege universali in aliquod delictum constitutis alias poenas addere; 3° poenam lege universali constitutam ut indeterminatam vel facultativam determinare aut obligatoriam reddere. § 3. Lex ipsa potest poenam determinare vel prudenti iudicis aestimationi determinandam relinquere.
KPK/1983	KPK/2021
Kan. 1315 § 1. Kto posiada władzę ustawodawczą, może również wydawać ustawy karne; może także swoimi ustawami zabezpieczyć odpowiednią karą prawo Boże lub ustawę kościelną wydaną przez wyższą władzę, przy zachowaniu granic swojej kompetencji z racji terytorium lub osób. § 2. Ustawa może sama określać karę lub pozostawiać jej określenie roztropnemu uznaniu sędziego.	Kan. 1315 § 1. Kto posiada władzę wydawania ustaw karnych, może również obwarować odpowiednią karą prawo Boże. § 2. Ustawodawca niższego stopnia, mając na uwadze kan. 1317, może ponadto: 1° obwarować odpowiednią karą ustawę wydaną przez wyższą władzę, przy zachowaniu granic swojej właściwości ze względu na terytorium lub osoby;

§ 3. Ustawa partykularna może także do kar ustanowionych prawem powszechnym za jakiś przestępstwo dołączyć inne, ale nie powinna tego czynić bez bardzo poważnej konieczności. Jeśli zaś ustawa powszechna grozi karą nieokreśloną lub fakultatywną, ustawa partykularna może również w jej miejsce ustanowić karę określoną lub obowiązkową.	2° do kar ustanowionych prawem powszechnym za określone przestępstwo dołączyć inne kary; 3° karę ustanowioną ustawą powszechną jako nieoznaczona lub fakultatywna ustanowić jako karę oznaczoną albo obligatoryjną. § 3. Kara może zostać oznaczona w samej ustawie lub jej oznaczenie ustawa może pozostawić roztropnemu uznaniu sędziego.
---	---

Jak wiadomo, prawo karne może być powszechne, czyli obowiązujące w całym Kościele powszechnym, bądź partykularne, czyli obowiązujące w Kościele partykularnym, np. w danej diecezji. Prawo ustanawiania ustaw karnych powszechnych i partykularnych posiada ten, kto posiada władzę ustawodawczą w granicach swojego terytorium lub osób mu podległych. Władza ta ustanawia czyny, które będą uznane za przestępstwa, i kary za nie przewidziane¹⁹. Zgodnie z kan. 1315 § 1, odpowiednią ustawą karną zabezpiecza się prawo Boże, by je chronić przed naruszeniem i odpowiednio karać, gdy ma to miejsce. Widać to np. w kan. 1397: „§ 1. Kto popełnia zabójstwo lub przemocą albo podstępem porywa lub zatrzymuje człowieka, lub go okalecza, lub poważnie rani, powinien być ukarany, stosownie do ciężkości przestępstwa, karami, o których mowa w kan. 1336 § 2–4; zabójstwo zaś osób, o których mowa w kan. 1370, jest karane karami ustanowionymi tam oraz w § 3 niniejszego kanonu. § 2. Kto powoduje aborcję, ten wraz z nastąpieniem jej skutku zaciąga ekskomunikę *latae sententiae*. § 3. W poważniejszych przypadkach przestępstw wymienionych w tym kanonie ich sprawca, którym jest duchowny,

¹⁹ T. PAWLUK, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. IV: *Dobra doczesne Kościoła. Sankcje...*, s. 79; J. SYRYJCZYK, *Sankcje w Kościele...*, s. 76; J. KRUKOWSKI, *Przestępstwa i kary w ogólności*, w: *Komentarz do Kodeksu...*, s. 37–38; B. TROJANOWSKI, *Komentarz praktyczno-teologiczny do Kodeksu...*, s. 31–32.

powinien zostać wydalony ze stanu duchownego”²⁰. Widać wyraźnie, jak prawo karne kanoniczne zabezpiecza prawa Boże, tutaj chroniące życie jako wartość największą.

Paragraf drugi kan. 1315 podaje uprawnienia przełożonego niższego stopnia w kwestii ustanawiania kar. Przy ich stanowieniu należy przede wszystkim kierować się wskazaniem zawartym w kan. 1317. Działalność ustawodawcza przełożonych kościelnych posiadających władzę ustawodawczą opiera się na trzech zasadach. Po pierwsze, ustawę wydaną przez wyższą władzę mogą obwarować odpowiednią karą. Po drugie, do kar ustanowionych prawem powszechnym za jakieś konkretne przestępstwo dołączyć inne kary. Nazywane jest to obostrzeniem powszechnej ustawy karnej przez ustawę partykularną. Po trzecie, jeśli ustawodawca powszechny ustanowi karę jako nieokreśloną lub fakultatywną, ustawodawca niższego szczebla może ustanowić ją jako określoną lub obligatoryjną. Działania takie winny być jednak odpowiednio uzasadnione. Kary określone, inaczej konkretne, to kary wprost przewidziane w ustawie²¹. Widzimy to np. w kan. 1388 § 1: „Biskup, który wbrew przepisowi kan. 1015 wyświęcił obcego podwładnego bez zgodnych z prawem dymisoriów, podlega przez rok zakazowi udzielania święceń. Ten zaś, kto przyjął święcenia, jest z mocy samego faktu suspendowany od przyjętego święcenia”²². Natomiast kary nieokreślone to kary bez wskazania, jaką konkretnie karę sędzia czy przełożony kościelny ma nałożyć. Można to zobaczyć np. w kan. 1371 § 3: „Kto stwierdzając coś wobec władzy kościelnej lub coś tej władzy przyrzekając, dopuszcza się krzywoprzysięstwa, powinien być ukarany sprawiedliwą karą”²³. W tym przypadku ukaranie sprawcy będzie obowiązkowe, ale o tym, jaką karą, zadecyduje

²⁰ Obecny kan. 1397 o trzech paragrafach został zbudowany z kan. 1397 i 1398 księgi VI KPK/1983.

²¹ J. KRUKOWSKI, F. LEMPA, *Sankcje w Kościele*, w: *Komentarz do Kodeksu...*, s. 184–185; J. SYRYJCZYK, *Sankcje w Kościele...*, s. 79–80; B. TROJANOWSKI, *Komentarz praktyczno-teologiczny do Kodeksu...*, s. 32.

²² Przed nowelizacją był to kan. 1383.

²³ Przed nowelizacją był to kan. 1368.

już właściwy przełożony; ważne, by była to kara sprawiedliwa, czyli wprost proporcjonalna do popełnionego czynu.

Paragraf trzeci stanowi, iż ustawa może sama określić karę lub pozostawić jej określenie roztropnemu uznaniu sędziego. Kara określona oznacza, że ustawa wyraźnie podaje rodzaj kary, jej wielkość i czas trwania. Sędzia zatem, wymierzając karę, zobowiązany jest kierować się wolą prawodawcy wyrażoną w ustawie karnej. Z drugiej jednak strony, gdy w tekście ustawy nie ma ścisłego określenia kary, sędzia może przy aplikowaniu kar *ferendae sententiae* zastosować karę dostosowaną do popełnionego zabronionego czynu i właściwości oskarżonego. Wyjątkiem są tutaj kary *latae sententiae*, gdyż one są zawsze bezwzględnie określone²⁴.

Porównując zapisy tego kanonu sprzed nowelizacji i po niej, łatwo zauważyć kilka wprowadzonych zmian. Z pierwszej części paragrafu pierwszego powstał krótki paragraf pierwszy. Z drugiej części paragrafu pierwszego i z paragrafu trzeciego powstał paragraf drugi podzielony na trzy numery. Nadto w nowym drugim paragrafie wyrażenie „ustawa partykularna” zostało zastąpione wyrażeniem „ustawodawca niższego stopnia”, co podkreśla działanie przełożonego. Odtąd to on może np. dołączyć inne kary, a nie ustawa. Z poprzedniego paragrafu trzeciego usunięto sformułowanie: „ale nie powinna tego czynić bez bardzo poważnej konieczności”. Nie oznacza to, że odtąd można bez ważnego powodu dołączać do kar powszechnych inne kary. Wyrażenie to wydawało się zbędne, gdyż przyczyna takiej decyzji została wskazana w kan. 1317, który przywołano w kan. 1315. Poprzedni paragraf drugi z kolei pozostał bez zmiany treści, ale stał się paragrafem numer trzy.

²⁴ J. KRUKOWSKI, F. LEMPA, *Sankcje w Kościele*, w: *Komentarz do Kodeksu...*, s. 185; J. SYRYJCZYK, *Sankcje w Kościele...*, s. 78; J. KRUKOWSKI, *Przestępstwa i kary w ogólności*, w: *Komentarz do Kodeksu...*, s. 39; B. TROJANOWSKI, *Komentarz praktyczno-teologiczny do Kodeksu...*, s. 32–33.

4. Jednolitość ustaw karnych partykularnych

CIC/1983	CIC/2021
Can. 1316. Curent Episcopi dioecesani ut, quatenus fieri potest, in eadem civitate vel regione uniformes ferantur, si quae ferendae sint, poenales leges.	Can. 1316. Curent Episcopi dioecesani ut, quatenus fieri potest, in eadem civitate vel regione uniformes ferantur poenales leges.
KPK/1983	KPK/2021
Kan. 1316. Biskupi diecezjalni powinni troszczyć się, aby – o ile to możliwe – w tym samym państwie lub regionie były ustanawiane, jeśli mają być, jednakowe ustawy karne.	Kan. 1316. Biskupi diecezjalni powinni troszczyć się, aby ustawy karne wydawane w tym samym państwie lub regionie były, w miarę możliwości, jednakowe.

W Kościele partykularnym ustawy karne stanowić mogą biskupi diecezjalni²⁵ i właśnie do nich norma kan. 1316 jest skierowana. Zgodnie z nią, „biskupi diecezjalni powinni troszczyć się, aby ustawy karne wydawane w tym samym państwie lub regionie były, w miarę możliwości, jednakowe”. Wynika to z faktu, że biskupowi diecezjalnemu w powierzzonej mu diecezji „przysługuje wszelka władza zwyczajna, własna i bezpośrednia, jaka jest wymagana do sprawowania jego pasterskiego urzędu, z wyłączeniem tych spraw, które na mocy prawa albo dekretu papieża są zarezerwowane dla najwyższej albo innej władzy kościelnej”²⁶. Żadnej kompetencji w tym zakresie nie posiada konferencja biskupów, gdyż ona „może wydawać dekrety ogólne jedynie w tych sprawach, w których przewiduje to prawo powszechne albo określa szczególne zlecenie Stolicy Apostolskiej, wydane przez nią z własnej inicjatywy lub na prośbę samej konferencji”²⁷.

Zgodnie z analizowanym tutaj kanonem, należy się starać, by ustawy karne ustanawiane w jednym państwie lub regionie były

²⁵ KPK/2021, kan. 376: „Biskupów nazywa się *diecezjalnymi*, gdy ich trosce została powierzona jakaś diecezja; pozostałych nazywa się *tytularnymi*”.

²⁶ KPK/2021, kan. 381 § 1.

²⁷ KPK/2021, kan. 455 § 1.

jednakowe. Jest to zrozumiałe, gdyż w przeciwnym razie wierni mogliby pytać, dlaczego w różnych diecezjach za to samo przestępstwo grozi inna kara. Mogłoby to wprowadzać zamieszanie w społecznościach wierzących. Chcąc zatem wydać ustawę karną w danej sprawie, biskupi winni się ze sobą porozumieć. Nie jest to jednak ich obowiązkiem, gdyż prawodawca użył wyrażenia „w miarę możliwości”. Powody bowiem ustanowienia różnych ustaw karnych w danej sprawie mogą być poważne, np. na terenie danego rejonu czyny zabronione mogą zdarzać się częściej niż w rejonie sąsiednim. Nie byłoby więc powodu w rejonie, gdzie one nie występują lub występują rzadko, ustanawiać ustawę tak samo surową jak w rejonie, gdzie zdarzają się często²⁸.

Porównując poprzednio i obecnie obowiązującą treść tego kanonu, merytorycznie nie znajdziemy w nich różnicy. Numeracja kanonu także została ta sama. Jedyną, niewielką zmianą jest to, że w języku polskim wyrażenie „o ile to możliwe” zastąpiono „w miarę możliwości”.

4. Ogólna zasada stanowienia kar w prawie partykularnym

CIC/1983	CIC/2021
Can. 1317. Poenae eatenus constituentur, quatenus vere necessariae sint ad aptius providendum ecclesiasticae disciplinae. Dimissio autem e statu clericali lege particulari constitui nequit.	Can. 1317. Poenae eatenus constituentur, quatenus vere necessariae sint ad aptius providendum ecclesiasticae disciplinae. A legislatore autem inferiore dimissio e statu clericali constitui nequit.

²⁸ T. PAWLUK, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. IV: *Dobra doczesne Kościoła. Sankcje...*, s. 80; J. SYRYJCZYK, *Sankcje w Kościele...*, s. 80–81; J. KRUKOWSKI, *Przestępstwa i kary w ogólności*, w: *Komentarz do Kodeksu...*, s. 41–42; J.I. ARIRETA, *De sanctionibus poenalibus in Ecclesia. Sankcje karne w Kościele*, w: *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego...*, s. 800; B. TROJANOWSKI, *Komentarz praktyczno-teologiczny do Kodeksu...*, s. 33–34.

KPK/1983	KPK/2021
Kan. 1317. Kary należy o tyle ustanawiać, o ile są rzeczywiście konieczne do lepszego zachowania dyscypliny kościelnej. Kara zaś wydalenia ze stanu duchownego nie może być ustanowiona ustawą partykularną.	Kan. 1317. Kary należy ustanawiać tylko w takiej mierze, w jakiej są rzeczywiście konieczne do lepszego zachowania dyscypliny kościelnej. Kara zaś wydalenia ze stanu duchownego nie może być ustanowiona przez ustawodawcę niższego stopnia.

Kan. 1317, zachowując po nowelizacji tę samą numerację, zawiera ogólną zasadę dotyczącą ustanawiania kar w prawie partykularnym. Zgodnie z nim, czynność ta powinna należeć do wyjątków. Kary należy ustanawiać tylko wtedy, kiedy są rzeczywiście konieczne, by w ten sposób lepiej zabezpieczyć kościelną dyscyplinę, na której straży stoi prawo karne. Jest to podstawowy cel ustanawianych kar. Przy tworzeniu ustaw karnych należy zachować umiar i łagodność, jest to bowiem środek ostateczny²⁹. Czasem wystarczające mogą być nawet

²⁹ KPK/2021, kan. 1341: „Ordynariusz dopiero wtedy powinien wszcząć postępowanie sądowe lub administracyjne celem wymierzenia lub deklaracji kary, gdy uznał, że ani braterskim upomnieniem, ani naganą, ani też innymi środkami pasterskiej troski nie można w sposób wystarczający naprawić zgorszenia, wyrównać naruszonej sprawiedliwości i doprowadzić do poprawy winnego”. Ten sam zmysł prawodawcy widzimy w nowym, dodanym podczas nowelizacji paragrafie drugim kan. 1311: „Każdy, kto jest przełożonym w Kościele, obowiązany jest strzec i promować dobro samej wspólnoty oraz poszczególnych wiernych przez miłość pasterską, przykład życia, radę i zachętę oraz, w razie potrzeby, także przez wymierzanie lub deklarowanie kar, zgodnie z przepisami ustawy, zawsze z zastosowaniem słuszności kanonicznej, mając na uwadze przywrócenie sprawiedliwości, poprawę przestępcy i naprawienie zgorszenia”. Nie jest on zupełną nowością w prawie kodeksowym Kościoła łacińskiego, gdyż zawierał go poprzedni Kodeks: *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussus digestus, Benedici Papae XV auctoritate promulgatus*, AAS 9/II (1917), s. 2–593, can. 2214 § 2: „Prae oculis autem habeatur monitum Conc. Trid., sess. XIII, de ref., cap. 1: »Meminerint Episcopi alique Ordinarii se pastores non percussores esse, atque ita praeesse sibi subditis oportere, ut non in eis dominantur, sed illos tanquam filios et fratres diligant elaborantque ut hortando et monendo ab illicitis deterreant, ne, ubi deliquerint, debitis eos poenis coercere cogantur; quos tamen si quid per humanam fragilitatem peccare contigerit, illa Apostoli est ab

środki pozakarne. Decyzja prawodawcza, jeśli taką trzeba będzie podjąć, należeć będzie do właściwego ustawodawcy³⁰. Analizowana norma zawiera jednak jeden wyjątek, mianowicie ustawodawcy niższego stopnia nie wolno stanowić kar wydalenia ze stanu duchownego, gdyż jest to zarezerwowane najwyższej władzy kościelnej. Taka kara jest najcięższą, jaką można wymierzyć duchownemu, stąd to zastrzeżenie³¹. Jest to swego rodzaju ograniczenie możliwości działania ustawodawcy niższego stopnia w sferze karnoustawodawczej, mające na celu uniknięcie negatywnych i szkodliwych skutków, jakie mogłoby przynieść zbyt swobodne korzystanie z tej władzy³².

Porównując brzmienie tego kanonu w obu wersjach, łatwo zauważyć różnicę w jednym sformułowaniu. Kodeks z 1983 roku w kwestii zakazu ustanawiania kary wydalenia ze stanu duchownego użył – w polskim tłumaczeniu – sformułowania: „nie może być ustanowiona ustawą partykularną”, natomiast wersja z 2021 roku brzmi: „nie może być ustanowiona przez ustawodawcę niższego stopnia”. Nie jest to kwestia tylko lingwistyczna. Akcent został postawiony na ustawodawcę, nie zaś na ustawę partykularną. Ustawodawca niższy od najwyższego nie może stanowić tego typu kar.

eis servanda praeceptio ut illos arguant, obsecrent, increpent in omni bonitate et patientia, cum saepe plus erga corrigendos agat benevolentia quam austeritas, plus exhortatio quam comminatio, plus caritas quam potestas; sin autem ob delicti gravitatem virga opus erit, tunc cum mansuetudine rigor, cum misericordia iudicium, cum lenitate severitas adhibenda est, ut sine asperitate disciplina, populis salutaris ac necessaria, conservetur et qui correcti fuerint, emendentur aut, si resipiscere noluerint, ceteri, salubri in eos animadversionis exemplo, a vitiis deterreantur“.

³⁰ B. TROJANOWSKI, *Komentarz praktyczno-teologiczny do Kodeksu...*, s. 34–35.

³¹ T. PAWLUK, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. IV: *Dobra doczesne Kościoła. Sankcje...*, s. 80; J. SYRYJCZYK, *Sankcje w Kościele...*, s. 81–83; J. KRUKOWSKI, *Przestępstwa i kary w ogólności*, w: *Komentarz do Kodeksu...*, s. 43; B. TROJANOWSKI, *Komentarz praktyczno-teologiczny do Kodeksu...*, s. 35.

³² J.I. ARIRETA, *De sanctionibus poenalibus in Ecclesia. Sankcje karne w Kościele*, w: *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego...*, s. 800.

5. Stanowienie kar *latae sententiae* i kar poprawczych w prawie partykularnym

CIC/1983	CIC/2021
Can. 1318. <i>Latae sententiae</i> poenas ne comminetur legislator, nisi forte in singularia quaedam delicta dolosa, quae vel graviori esse possint scandalo vel efficaciter puniri poenis ferendae sententiae non possint; censuras autem, praesertim excommunicationem, ne constituat, nisi maxima cum moderatione et in sola delicta graviora.	Can. 1318. <i>Latae sententiae</i> poenae ne constituentur, nisi forte in singularia quaedam delicta dolosa, quae vel graviori esse possint scandalo vel efficaciter puniri poenis ferendae sententiae non possint; censurae autem, praesertim excommunicatio, ne constituentur, nisi maxima cum moderatione et in sola delicta specialis gravitatis.
KPK/1983	KPK/2021
Kan. 1318. Ustawodawca nie powinien grozić karami wiążącymi mocą samego prawa, jak tylko za jakieś poszczególne przestępstwa umyślne, które mogą wywołać poważniejsze zgorzenie lub nie mogą być skutecznie ukarane karami wymierzonymi wyrokiem. Cenzur zaś, zwłaszcza ekskomuniki, nie powinien ustanawiać, jak tylko z największym umiarem i jedynie za cięższe przestępstwa.	Kan. 1318. Kar <i>latae sententiae</i> nie należy ustanawiać, ewentualnie tylko za szczególne przestępstwa umyślne, które mogą wywołać poważne zgorzenie lub nie mogą być skutecznie ukarane przy zastosowaniu kar <i>ferendae sententiae</i> ; również cenzur, zwłaszcza ekskomuniki, nie należy ustanawiać, chyba że z największym umiarem i jedynie za przestępstwa o szczególnej ciężkości.

Kanon 1318 jest kolejnym, który dotyczy prawa partykularnego. Mówi najpierw o stanowieniu w nim kar *latae sententiae*. Kary te należą do najsurowszych, gdyż zaciągane są automatycznie, przez sam fakt popełnienia przestępstwa zagrożonego taką właśnie karą. Ze względu na taki ich charakter winny one należeć do rzadkości³³.

³³ Analizując polskie uchwały synodów diecezjalnych, trudno w nich znaleźć kary *latae sententiae*. Chyba jedynym synodem, który takie ustanowił, jest pierwszy synod diecezji łowickiej, który postanowił: „Kto bezprawnie zamyka kościół, utrudnia kapłanowi upoważnionemu przez Biskupa Łowickiego objęcie lub opuszczenie

W tym kontekście należy podkreślić, że w prawie powszechnym kary te przewidziane są tylko za najcięższe przestępstwa. Norma wyrażona w tym kanonie nie jest jednak zakazem, a zaleceniem. Może się bowiem zdarzyć, że ustanowienie takiej kary będzie potrzebne. Jeśli będzie trzeba to uczynić, muszą być spełnione następujące warunki: kary stanowi się tylko za szczególne pojedyncze przestępstwa umyślne, za czyny mogące wywoływać poważne zgorszenie, których nie da się ich skutecznie ukarać karami *ferendae sententiae*.

Kolejne wskazanie ustawodawcy kościelnego zawarte w tym kanonie dotyczy kar poprawczych, czyli cenzur. Należą do nich: ekskomunika, interdykt i suspensa. Z tych trzech zaakcentowana jest ekskomunika, jako najcięższa w skutkach. Nie dziwi więc zalecenie prawodawcy powszechnego, by w prawie partykularnym nie ustanawiać kar poprawczych, zwłaszcza ekskomuniki. Pozostałe dwie cenzury należą do kar ciężkich, ale nie najcięższych. Konieczność ustanowienia kar poprawczych winna należeć do specjalnych wyjątków i jedynie za przestępstwa szczególnej ciężkości. Jest to ogólne sformułowanie, wskazujące, że skorzystania z takiej ustawodawczej władzy przez biskupa diecezjalnego wymaga roztropnego przemyślenia³⁴.

Tutaj konsekwentnie trzeba zwrócić uwagę na nowe sformułowanie kan. 1318. Jak w innych miejscach, widzimy tutaj w wersji polskiej łacińską nazwę „kary *latae sententiae*”, nie zaś sformułowanie „mocą samego prawa”, jak było w poprzednim tłumaczeniu Kodeksu. Dalej, bardziej pozytywne wydaje się wyrażenie „kar (...) nie należy ustanawiać” niż „nie powinien grozić karami”. I jeszcze jedna zmiana:

parafii, uniemożliwia sprawowanie czynności kościelnych – podlega z mocy prawa interdyktowi ze skutkami przewidzianymi w kan. 1332 KPK”. *I Synod Diecezji Łowickiej 1995–1999*, statut 339. Więcej na ten temat: M. SAJ, *Sankcje karne w uchwałach polskich synodów diecezjalnych*, „Studia Redemptorystowskie” 16 (2018), s. 329–347.

³⁴ J. KRUKOWSKI, F. LEMPA, *Sankcje w Kościele*, w: *Komentarz do Kodeksu...*, s. 183; J. SYRYJCZYK, *Sankcje w Kościele...*, s. 83–87; J.I. ARIRETA, *De sanctionibus poenalibus in Ecclesia*. *Sankcje karne w Kościele*, w: *Codex Iuris Canonici*. *Kodeks Prawa Kanonicznego...*, s. 801; B. TROJANOWSKI, *Komentarz praktyczno-teologiczny do Kodeksu...*, s. 37.

wcześniej cenzury mogły być ustanawiane za ciężkie przestępstwa, teraz za „przestępstwa szczególnej ciężkości”. To także potwierdza zamysł ustawodawcy, by ustanawianie takich kar należało do rzadkości. Nadto wyrażenie „cięższe przestępstwa” mogło sugerować, że są też „lżejsze przestępstwa”, a to z kolei byłoby niezgodne z rozumieniem przestępstwa w Kościele. Aktualny zapis tej normy w języku łacińskim i polskim jest zatem w pełni uzasadniony.

7. Nakaz karny

CIC/1983	CIC/2021
Can. 1319 — § 1. Quatenus quis potest vi potestatis regiminis in foro externo praecepta imponere, eatenus potest etiam poenas determinatas, exceptis expiatoriis perpetuis, per praeceptum comminari. §2. Praeceptum poenale ne feratur, nisi re mature perpensa, et iis servatis, quae in cann. 1317 et 1318 de legibus particularibus statuuntur.	Can. 1319 – § 1. Quatenus quis potest vi potestatis regiminis in foro externo praecepta imponere iuxta praescripta cann. 48–58, eatenus potest etiam poenas determinatas, exceptis expiatoriis perpetuis, per praeceptum comminari. § 2. Si praeceptum poenale, re mature perpensa, imponendum sit, servantur quae statuuntur in cann. 1317 et 1318.
KPK/1983	KPK/2021
Kan. 1319 – § 1. O ile ktoś może mocą władzy rządzenia wydawać w zakresie zewnętrznym nakazy, o tyle może również zagrozić w nakazie określonymi karami, z wyjątkiem ekspiacyjnych, wymierzanych na stałe. § 2. Nakaz karny nie powinien być wydawany, jak tylko po dojrzałym rozważeniu sprawy i z zachowaniem tego, co kan. 1317 i 1318 postanawiają odnośnie do ustaw partykularnych.	Kan. 1319 – § 1. W takiej mierze, w jakiej może ktoś mocą władzy rządzenia wydawać w zakresie zewnętrznym nakazy, zgodnie z przepisami kan. 48–58, może również zagrozić w nakazie karami oznaczonymi, z wyjątkiem ekspiacyjnych wiążących na stałe. § 2. Jeżeli, po dojrzałym rozważeniu sprawy, ma zostać wydany nakaz karny, należy przestrzegać postanowień kan. 1317 i 1318.

Jak już zostało podkreślone wcześniej, źródłem kanonicznego prawa karnego obok ustawy karnej jest także nakaz karny. Zgodnie

z prawem kodeksowym, „nakaz jest dekretem, w którym wprost i zgodnie z prawem nakazuje się jednej albo kilku określonym osobom wykonanie albo zaniechanie czegoś, przede wszystkim w celu przynaglenia do przestrzegania ustawy”³⁵. Z kolei „przez poszczególny dekret należy rozumieć akt administracyjny wydany przez właściwą władzę wykonawczą, w którym zgodnie z przepisami prawa zostaje podjęta decyzja w poszczególnym przypadku albo ma miejsce powierzenie, które ze swej natury nie zakłada wniesienia przez kogoś prośby”³⁶.

Mając powyższe na uwadze, należy stwierdzić, że nakaz karny jest źródłem prawa bardziej żywym niż ustawa i w sytuacjach nieprzewidzianych, ciężkich i pilnych pozwala szybko zastosować system karny, nie czekając na ustanowienie odpowiedniej ustawy karnej. Nakaz karny jest dekretem szczególnym wydanym w zakresie zewnętrznym przez właściwą władzę rządzenia określonym osobom. Poleca on coś wykonać lub czegoś zaniechać pod groźbą sankcji karnej³⁷. Zgodnie z brzmieniem kanonu, nakazem nie można jednak nakładać kar ekspiacyjnych, które byłyby wymierzane na stałe. Należy także zauważyć, że prawodawca w pierwszym paragrafie odsyła do kan. 48–58, które normują zagadnienie dekretów i poszczególnych nakazów. Tego wskazania nie było w poprzedniej wersji kanonu. To nie tylko ułatwienie, ale przede wszystkim zobowiązanie, by kierować się przepisami w nich zawartymi.

Zgodnie z brzmieniem kan. 1319 § 2, nakazy karne można wydawać tylko po dojrzałym rozważeniu sprawy, czyli ma to należeć do rzadkości, podobnie jak w sytuacji ustaw karnych³⁸. Ustawodawca nakazuje nadto, by przy wydawaniu nakazów karnych zachować to,

³⁵ KPK/2021, kan. 49.

³⁶ KPK/2021, kan. 48.

³⁷ J. SYRYJCZYK, *Sankcje w Kościele...*, s. 87–92; J. KRUKOWSKI, *Przestępstwa i kary w ogólności*, w: *Komentarz do Kodeksu...*, s. 46–47; B. TROJANOWSKI, *Komentarz praktyczno-teologiczny do Kodeksu...*, s. 38.

³⁸ T. PAWLUK, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. IV: *Dobra doczesne Kościoła. Sankcje...*, s. 81; J. SYRYJCZYK, *Sankcje w Kościele...*, s. 92–93; B. TROJANOWSKI, *Komentarz praktyczno-teologiczny do Kodeksu...*, s. 38–39.

co postanawiają kan. 1317 i 1318 – te same wymogi, które obowiązują przy stanowieniu ustaw karnych, o czym już była mowa.

Oprócz powyższych uwag trzeba wskazać, że nowe polskie tłumaczenie kanonu, nie licząc samego stylu językowego, wyrażenie „określonymi karami” zastąpiło „karami oznaczonymi”, zaś zamiast „wymierzanych na stałe” użyto „wiążących na stałe”.

8. Stosowanie kar wobec zakonników przez ordynariusza miejsca

CIC/1983	CIC/2021
Can. 1320. In omnibus in quibus religiosi subsunt Ordinario loci, possunt ab eodem poenis coerceri.	Can. 1320. In omnibus in quibus religiosi subsunt Ordinario loci, possunt ab eodem poenis coerceri.
KPK/1983	KPK/2021
Kan. 1320. Ordynariusz miejsca może karać zakonników we wszystkich sprawach, w jakich mu oni podlegają.	Kan. 1320. Ordynariusz miejsca może stosować kary wobec zakonników we wszystkich sprawach, w jakich mu oni podlegają.

Kodeks prawa kanonicznego przyznaje poszczególnym instytutom życia konsekrowanego słuszną autonomię życia, zwłaszcza w zakresie zarządzania, dzięki której posiadają one w Kościele własną dyscyplinę i zachowują własne dziedzictwo. Ordynariusze miejsca powinni tę autonomię zachowywać i jej strzec³⁹. Nie oznacza to jednak, że instytuty te są zupełnie niezależne od władzy ordynariuszy miejsca, o czym wyraźnie stanowią ojcowie Soboru Watykańskiego II⁴⁰. W podobnym

³⁹ KPK/2021, kan. 586 § 1; A. SKORUPA, *Słuszną autonomią instytutów zakonnych w Kościele łacińskim*, Kraków 2002; B. SZEWCZUL, *Troska Kościoła o zachowanie patrymonium przez instytuty życia konsekrowanego na podstawie dokumentów kościelnych z lat 1917–1996*, Warszawa 2002, s. 227–256.

⁴⁰ CONCILIO VATICANO II, *Decretum de pastorali episcoporum munere in Ecclesia Christus Dominus*, 28.10.1965, AAS 58 (1966), s. 673–701. Tekst polski: SOBÓR WATYKAŃSKI II, Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus*, 28.10.1965, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje – Dekrety – Deklaracje*,

tonie wypowiada się prawodawca kodeksowy: „W sprawach, które dotyczą duszpasterstwa, publicznego wykonywania kultu Bożego oraz innych dzieł apostołskich, zakonnicy podlegają władzy biskupów, którym powinni okazywać uległe posłuszeństwo i szacunek”⁴¹. „Dzieła powierzane zakonnikom przez biskupa diecezjalnego podlegają jego władzy i kierownictwu, z zachowaniem prawa przełożonych, zgodnie z kan. 678 § 2 i 3”⁴². W wymienionych więc obszarach posługiwania zakonnicy winni kierować się prawem obowiązującym w danym

Poznań 2012, nr 35.1: „Wszyscy zakonnicy winni zawsze odnosić się do biskupów, jako następców Apostołów, z uległością i szacunkiem. Ponadto, ilekroć wzywa się w ich sposób prawowity do prac apostołskich, zobowiązani są tak spełniać swe powinności, żeby byli biskupom pomocni i ulegli. Co więcej, zakonnicy mają chętnie i wiernie iść na rękę biskupom żądającym i życzącym sobie, żeby w szerszym zakresie brali na siebie zadanie w służbie dla ludzkiego zbawienia, bez naruszania charakteru swego instytutu i zgodnie z Konstytucjami, które w razie potrzeby należy w tym celu przystosować w oparciu o zasady niniejszego Dekretu soborowego”. 3. „Egzempcja, mocą której zakonnicy podlegają Ojcu świętemu lub innej władzy kościelnej, a wyjęci są spod jurysdykcji biskupa, ma głównie na celu wewnętrzny ład instytutów, by wszystko w nich tym lepiej było zharmonizowane i zwarte oraz przyczyniało się do wzrostu i doskonałości zakonnego współżycia, a również możliwość posługiwania się przez Ojca świętego zakonnikami dla dobra całego Kościoła, przez inną zaś miarodajną władzę dla dobra Kościołów w ramach własnej jurysdykcji. Egzempcja ta jednak nie stoi na przeszkodzie, żeby zakonnicy podlegali jurysdykcji biskupiej w poszczególnych diecezjach stosownie do przepisu prawa, jak tego wymagają duszpasterskie zadania biskupów oraz należycie zorganizowana opieka nad duszami”. 4. „Wszyscy zakonnicy, wyjęci i nie wyjęci, podlegają władzy ordynariuszy miejscowych w tym, co dotyczy sprawowania publicznego kultu Bożego – bez naruszania oczywiście odmienności obrządków – duszpasterstwa, podawania ludowi świętej nauki, religijnego i moralnego wychowania wiernych, zwłaszcza dzieci, katechizacji i liturgicznego urabiania, a także moralnej godności stanu duchownego, jak i również dzieł w takim zakresie, w jakim mają one związek ze sprawowaniem świętego apostołatu. Również i zakonne szkoły katolickie podlegają ordynariuszom miejscowym, gdy chodzi o ich ogólną organizację i nadzór, bez naruszania jednak prawa zakonników do ich kierownictwa. Zakonnicy obowiązani są także zachować to wszystko, co synody lub Konferencje Biskupów prawnie nałożą wszystkim do zachowywania”.

⁴¹ KPK/2021, kan. 678 § 1.

⁴² KPK/2021, kan. 681 § 1.

Kościele partykularnym. Członkowie instytutów życia konsekrowanego podlegają także ustawom karnym obowiązującym w diecezji i nakazom karnym biskupa. Gdyby je przekroczyli, mogą być za to ukarani⁴³. Tutaj warto podkreślić, że – zgodnie z kan. 1320 – zakonnicy mogą być karani przez ordynariuszy miejsca, nie tylko przez biskupów diecezjalnych. To wskazanie poszerza zakres osób z takim uprawnieniem, gdyż katalog ordynariuszy miejsca jest dość szeroki⁴⁴.

Jeden z przykładów decyzji biskupa względem zakonnika znajdujemy w samym Kodeksie: „Ze względu na bardzo poważną i nagłą przyczynę biskup diecezjalny może zakazać przebywania na terenie diecezji członkowi instytutu zakonnego, jeżeli jego przełożony wyższy mimo powiadomienia zaniedbał zarządzenia sprawie; sytuację należy natychmiast przedstawić Stolicy Apostolskiej”⁴⁵. Jest to więc typowa kara ekspiacyjna, polegająca na zakazie przebywania w określonym miejscu lub na określonym terytorium⁴⁶.

⁴³ J. SYRYJCZYK, *Sankcje w Kościele...*, s. 94–96; A. CHRAPKOWSKI, J. KRZYWDA, *Instytuty życia konsekrowanego*, w: Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego, t. II/2, ks. II: Lud Boży, cz. III: Instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostolskiego, Poznań 2006, s. 112–113; B. TROJANOWSKI, *Komentarz praktyczno-teologiczny do Kodeksu...*, s. 40–41.

⁴⁴ KPK/2021, kan. 134: „§ 1. Pod nazwą ordynariusz rozumiani są w prawie, oprócz Biskupa Rzymskiego, biskupi diecezjalni oraz inni, którzy – choćby tylko czasowo – są przełożonymi Kościoła partykularnego lub wspólnoty z nim zrównanej zgodnie z przepisem kan. 368, jak również ci, którzy w nich posiadają ogólną wykonawczą władzę zwyczajną, mianowicie wikariusze generalni i wikariusze biskupi; podobnie – dla własnych członków – przełożeni wyżsi kleryckich instytutów zakonnych na prawie papieskim i kleryckich stowarzyszeń życia apostolskiego na prawie papieskim, którzy posiadają przynajmniej zwyczajną władzę wykonawczą. § 2. Pod nazwą ordynariusz miejsca rozumiani są wszyscy wyliczeni w § 1, z wyjątkiem przełożonych instytutów zakonnych i stowarzyszeń życia apostolskiego. § 3. To, co w zakresie władzy wykonawczej zostaje w kanonach imiennie przyznane biskupowi diecezjalnemu, należy rozumieć jako przysługujące jedynie biskupowi diecezjalnemu i tym, którzy są z nim zrównani w kan. 381 § 2, z wykluczeniem wikariusza generalnego i biskupiego, chyba że otrzymają specjalne zlecenie”.

⁴⁵ KPK/2021, kan. 679.

⁴⁶ KPK/2021, kan. 1336 § 3 nr 1.

Dokonana nowelizacja nie zmieniła treści tego kanonu: obecna wersja łacińska powtarza poprzednią. Jedynie polski przekład zamiast wyrażenia „może karać” użył „może stosować kary”.

Zakończenie

Zagadnienie ustawy karnej i nakazu karnego jako źródeł kary kościelnej jest w prawie karnym fundamentalne. Przekroczenie ustawy lub nakazu będzie przestępstwem tylko pod warunkiem, że owa ustawa lub nakaz należą do prawa karnego. Niezwykle istotne w tej tematyce kwestie to m.in. zmiana prawa karnego, zwłaszcza jeśli ma to miejsce po popełnieniu przestępstwa, a przed jego osądzeniem; podział kar na kary *ferendae sententiae* i *latae sententiae*, właściwy tylko dla prawa Kościoła łacińskiego; dalej władza ustanawiania kar w Kościele i ich jednolitość. To tylko niektóre tematy poruszone w tym artykule. Patrząc ogólnie na analizowane tutaj kanony, łatwo zauważyć wielką łagodność prawodawcy w stosowaniu kar w Kościele; co więcej, wręcz niechęć do ich wymierzania, gdy da się w inny sposób osiągnąć cel karania.

Należy także wyraźnie podkreślić, że dokonana nowelizacja szóstej księgi Kodeksu prawa kanonicznego przyniosła niemałe zmiany. To samo należy powiedzieć o nowym polskim tłumaczeniu tych kanonów. Przedstawienie ich w tabelkach z pewnością jeszcze bardziej ułatwi dostrzeżenie owych zmian.

Penal Law and Penal Precept as sources of ecclesiastical penalty

This publication was intended to show the Penal Law and the Penal Precept as sources of ecclesiastical penalty. This issue covers eight canons (1313-1320) of the Code of Canon Law. In addition to their analysis, an amendment by Pope Francis in 2021 and their new Polish translation are highlighted.

Słowa kluczowe: ustawa karna; nakaz kary; przestępstwo; kary kościelne

Keywords: Penal Law; Penal Precept; delict; ecclesiastical penalties

NOTA O AUTORZE

o. dr hab. Marek Saj CSsR, prof. ucz. – pracownik naukowo-dydaktyczny na Wydziale Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, dyrektor Instytutu Prawa Kanonicznego, kierownik Zakładu Kanonicznego Prawa Karnego.